

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Субот Надії Іванівни «Кримінологічні засади протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини», яка подана на захист до разової спеціалізованої вченої ради у Сумському державному університеті на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми. Дослідження кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини набуває особливої актуальності в контексті глобалізації медичних послуг та розвитку новітніх технологій у сфері трансплантації. Стрімке зростання потреби у донорських анатомічних матеріалах у розвинених державах, разом із обмеженими можливостями легального донорства, сприяє виникненню тіньового ринку анатомічних матеріалів людини. Актуальність проблеми для України посилюється тим, що система медичної допомоги із застосуванням трансплантації перебуває на етапі становлення після прийняття Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» 17 травня 2018 року. З іншого боку варто звернути увагу і на вразливі групи населення, які можуть стати жертвами відповідного правопорушення. Відсутність єдиної методології виявлення та розслідування випадків контрабанди анатомічних матеріалів, недостатня міжнародна співпраця у цій сфері та складність доказування таких злочинів створюють суттєві перешкоди для ефективної протидії цьому явищу. Особливого значення набуває дослідження кримінологічних характеристик осіб, які вчиняють такі кримінально протиправні діяння, аналіз міжнародного досвіду протидії нелегальній трансплантації та розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства. Актуальність теми посилюється ще й необхідністю розробки ефективних механізмів захисту прав потенційних донорів та реципієнтів, а також потребою у створенні комплексної системи запобігання контрабанді анатомічних матеріалів, враховуючи транснаціональний характер цього виду злочинності.

Здійснене наукове дослідження має безпосередній зв'язок з відповідними науковими програмами, планами, темами, грантами, що простежується крізь призму того, що дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, ухвалених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року, Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, ухваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831-р; а також у межах науково-дослідних тем Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації – 0120U100474), «Корупція в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови: оптимальна модель протидії» (номер державної реєстрації – 0124U000556), «Засади діяльності правоохоронних органів у сфері контролю за системою залучення і використання МТД: глобалізаційний вимір» (номер державної реєстрації – 0124U000635). Тему дисертації затверджено вченою радою Сумського державного університету (протокол № 5 від 11 листопада 2021 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Авторкою опрацьовано значний масив наукової літератури та нормативного матеріалу за темою дисертаційного дослідження, що свідчить про належний рівень обізнаності дисертантки у питаннях, які нею досліджуються та відповідний рівень достовірності зроблених у роботі висновків.

Належний ступінь наукової обґрунтованості та достовірності результатів дисертаційного дослідження забезпечено використанням загальнонаукових та спеціальних методів, які дали змогу найбільш оптимально врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні було використано комплекс методів. Узагальнений в роботі теоретичний та нормативний матеріал аналізується з використанням методологічного апарату, який включає метод аналізу та синтезу для вивчення сучасного стану досліджень, історико-правовий метод для аналізу еволюції наукових підходів (підрозділ 1.1). Застосовано історичний метод для дослідження еволюції злочинності, порівняльно-правовий метод для аналізу змін у законодавстві (підрозділ 1.2). Використано формально-логічний метод для формулювання понять, системно-структурний метод для виділення ознак злочинності (підрозділ 1.3). Застосовано статистичний метод для аналізу стану злочинності у світі та Європі, порівняльний метод для зіставлення даних різних країн (підрозділ 2.1). Використано статистичний та аналітичний методи для оцінювання стану злочинності в Україні, метод моделювання для прогнозування тенденцій (підрозділ 2.2). Застосовано соціологічний метод для вивчення особи злочинця, психологічний метод для аналізу мотивації (підрозділ 2.3). Використано формально-юридичний метод для аналізу законодавства, метод правового моделювання для розроблення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази (підрозділ 3.1). Застосовано системний підхід для аналізу міжнародної співпраці (підрозділ 3.2). Використано порівняльно-правовий метод для аналізу зарубіжного досвіду, метод адаптації для розроблення рекомендацій щодо імплементації кращих практик в українську систему протидії (підрозділ 3.3). У всіх розділах також було застосовано загальнонаукові методи: діалектичний, логічний, системний аналіз, узагальнення.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, теорії держави і права, кримінального права, кримінології, інших галузевих правових наук. Нормативною основою дослідження є Конституція України, кодифіковані нормативно-правові акти, закони й підзаконні акти, норми яких прямо чи опосередковано торкаються питання кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини. Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять узагальнення практики діяльності правоохоронних органів, судових органів, довідкові видання, статистичні матеріали.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Виходячи з аналізу дисертації Субот Надії Іванівни, можна зробити висновок, що вона є комплексним дослідженням кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини. На основі здійсненого дослідження сформульовано ряд наукових категорій та практичних рекомендацій, зроблено конкретні висновки та пропозиції, які у своїй сукупності мають певний ступінь наукової новизни. У ньому дисертантка чітко, логічно та науково обґрунтовано викладає переважну більшість теоретичних та практичних положень, що стосуються питання реалізації кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини.

Основним здобутком авторки, безумовно, є те, що дисертаційне дослідження є одним із перших комплексних досліджень кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини. Авторкою запропоновано низку положень, висновків, пропозицій і рекомендацій, що відображають особистий внесок здобувачки у висвітлення досліджуваної проблеми.

Варто виокремити позицію Надії Іванівни щодо терміну «караність» у контексті кримінального правопорушення, яка демонструє глибоке осмислення проблеми та різноманіття наукових підходів. Дисертантка чітко окреслює, що караність є важливою ознакою кримінального правопорушення, яка відображає ступінь відповідальності особи за вчинений злочин або проступок. Водночас, вона вдало зазначає, що серед науковців існують розбіжності щодо визнання караності формальною ознакою кримінального правопорушення.

Дисертантка грамотно аргументує, що караність, хоча і пов'язана з кримінальною протиправністю, не обов'язково випливає з самого визначення кримінального правопорушення, яке наведено в частині 1 статті 11 КК України. Вона також підкреслює розмежування між кримінальною протиправністю та караністю, що чітко вказано в частині 2 статті 4 КК України, і звертає увагу на те, що караність виникає лише після фіксації факту вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, дисертантка вміло доводить, що караність слід розглядати не як обов'язкову ознаку кримінального правопорушення, а як наслідок учиненого злочину, що відображає можливість застосування покарання, але не впливає на сам факт скоєння правопорушення. Такий підхід демонструє не лише здатність до критичного аналізу, але й вміння інтегрувати різні наукові позиції, що є суттєвим внеском у розвиток кримінально-правової теорії (С. 72–73).

Варто відзначити й підхід дисертантки до комплексного аналізу особистості злочинця, який поєднує як біологічні, так і соціальні теорії для глибшого розуміння причин та умов вчинення кримінальних правопорушень. Такий підхід демонструє наукову обґрунтованість і прагнення дослідити різні аспекти поведінки злочинця в контексті контрабанди анатомічних матеріалів людини. Надія Іванівна ґрунтовно розглядає соціально-демографічні ознаки, такі як стать, вік, рівень освіти, що дозволяє не лише скласти точнішу характеристику злочинців, але й розробити ефективні програми профілактики.

Окремої уваги заслуговує аналіз гендерних аспектів злочинності, де дисертантка вдало підкреслює, що чоловіки частіше скоюють кримінальні правопорушення у цій сфері, що може бути пов'язано з різними соціальними та психологічними факторами. Цей детальний підхід до вивчення структури особистості злочинця та взаємодії різних чинників є важливим внеском у розробку більш дієвих методів боротьби зі злочинністю у сфері контрабанди анатомічних матеріалів (С. 127 – 128).

Позитивним аспектом дисертації є акцент на міжнародній співпраці, зокрема на важливості співпраці України з такими організаціями, як Інтерпол, Євроюст і Європол, у боротьбі з контрабандою анатомічних матеріалів людини. Зокрема, варто відзначити важливість участі України в Інтерполі, що забезпечує доступ до глобальних каналів обміну інформацією та ресурсів, необхідних для розшуку злочинців і припинення кримінальних правопорушень. Позитивно також оцінюється співпраця з Євроюстом, яка посилює координацію між судовими органами та

дозволяє створювати спільні слідчі групи, а також із Європолом, який сприяє обміну оперативною інформацією між правоохоронними органами країн ЄС (С. 190-193).

Зазначені висновки дисертантки мають певний науковий інтерес, оскільки вони стосуються кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини. Ці результати можуть бути корисними для науковців, які досліджують кримінологічні принципи, пов'язані з протидією контрабанді анатомічних матеріалів людини. Вони також можуть бути важливими для судів та правоохоронних органів, задіяних у боротьбі з цими кримінальними правопорушеннями. Анотація, викладена у стислій формі, узагальнює основні положення дисертації та представлена двома мовами – українською та англійською.

Наукове та практичне значення роботи. Аналіз змісту роботи свідчить про високий науковий та практичний рівень проведеного дослідження щодо кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини. Робота є самостійною, добре обґрунтованою, комплексною та має чітку структуру.

Авторка дійшла до важливих науково-теоретичних та прикладних висновків, що мають значущість як для науки кримінального права та кримінології. Результати дослідження дозволяють обґрунтувати нові положення та визначити їх важливість у відповідній галузі. Адже, дисертація пропонує конкретні напрямки вдосконалення кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини, що робить її не лише теоретично значущою, але й практично корисною.

Загалом, робота підтверджує високий рівень дослідження кримінологічних засад протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини. Розділ 1 дисертації присвячений огляду актуальних досліджень та методів запобігання контрабанді анатомічних матеріалів, а також визначенню основних аспектів сучасних підходів у цій галузі. У ньому розглядається еволюція злочинності в цій сфері, з урахуванням змін у суспільстві та законодавстві, що вплинули на динаміку контрабанди. Окреслюється поняття контрабанди анатомічних матеріалів та аналізуються його специфічні ознаки та характеристики, що дозволяють виявляти ці злочини.

Розділ 2 зосереджується на глобальному контексті контрабанди анатомічних матеріалів, розглядаючи статистичні дані та тенденції на міжнародному рівні. У ньому аналізується специфіка контрабанди в Україні, наведено приклади злочинних випадків, їх масштаби та наслідки для суспільства. Визначаються основні риси та мотиви осіб, залучених до контрабанди анатомічних матеріалів, що допомагає створити портрет злочинця.

У розділі 3 обговорюються законодавчі ініціативи, які можуть підсилити боротьбу з контрабандою анатомічних матеріалів, з акцентом на необхідність оновлення законодавчої бази. Розглядаються механізми міжнародної співпраці у цій сфері, що передбачають обмін інформацією та координацію дій. Також аналізується можливість адаптації міжнародного досвіду боротьби з контрабандою до українських реалій.

У висновках дисертації надаються пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази та механізмів захисту суддівської незалежності, що підвищує цінність роботи для подальшого розвитку української правової системи. Загалом, структура роботи забезпечує послідовний аналіз різних аспектів протидії контрабанді анатомічних матеріалів людини, поєднуючи теоретичні дослідження з практичними рекомендаціями, що робить дисертацію вагомим внеском у розвиток кримінального права та кримінології в Україні.

Академічна доброчесність. Під час вивчення тексту дисертаційного дослідження та наукових праць Субот Н. І. фактів порушення академічної доброчесності не було виявлено. У зв'язку з цим вважаю, що дисертація на тему «Кримінологічні засади протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини» є самостійно виконаною науковою працею.

Апробація дисертації. Теоретичні положення дисертації, висновки та рекомендації оприлюднені на таких науково-практичних конференціях: (1) Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19–20 травня 2022 р.), (2) Правові проблеми сучасної трансформації охорони здоров'я (м. Запоріжжя, 30–

31 травня 2023 р.), (3) Інноваційна наука: пошук відповідей на виклики сучасності (м. Житомир, 5 липня 2024 р.).

Оформлення дисертації загалом відповідає вимогам, що висуваються до такого виду робіт і наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Оцінка мови і стилю дисертацію. Дисертація написана українською мовою в науковому стилі. Водночас, дослідження Субот Н. І. містить дискусійні моменти та недоліки, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів, отриманих авторкою:

1. Не можна повністю погодитися з твердженням, що «Детермінантою злочинності у сфері контрабанди трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини є глобалізація» (С. 112). Це твердження видається дещо спрощеним та не враховує складність та багатофакторність проблеми контрабанди анатомічних матеріалів людини.

2. Хоча авторка описує транснаціональний характер злочинності у сфері контрабанди анатомічних матеріалів (С. 139), це твердження не враховує можливість існування локальних мереж контрабанди в межах однієї держави та не розглядає випадки, коли контрабанда може здійснюватися без складних міжнародних ланцюгів. Крім того, не всі випадки нелегального обігу анатомічних матеріалів обов'язково підпадають під визначення транснаціональної організованої злочинності згідно з Конвенцією ООН.

3. У підрозділі 3.1. дисертанткою розглядається вдосконалення національного законодавства у сфері протидії контрабанді анатомічних матеріалів. Пропозиції, зокрема посилення кримінальної відповідальності, удосконалення ліцензування та удосконалення процедури підвищення кваліфікації працівників у сфері трансплантації, є важливими, проте вони здебільшого фокусуються на кримінально-правових та адміністративних аспектах. Водночас у дисертації незначно враховано важливість економічних заходів, таких як створення стимулів для добровільного донорства або розробка механізмів соціального захисту для

вразливих груп населення, які можуть стати жертвами незаконної трансплантації анатомічних матеріалів через фінансову скруту.

4. Авторка звертає увагу на те, що «наявність законів про добровільне безоплатне донорство, чіткі вимоги до процедур і захист прав донорів та реципієнтів є запорукою прозорості та безпеки у сфері трансплантації і протидії нелегальній торгівлі органами» (С. 201). Однак, це твердження потребує додаткового обґрунтування та конкретизації, оскільки сама по собі наявність законів не гарантує їх ефективного виконання та не вирішує всіх проблем у сфері протидії контрабанді анатомічних матеріалів.

5. Також слід було дослідити питання, яке пов'язане з обхідним медичним туризмом (Circumvention Medical Tourism), оскільки існування цього явища створює умови, які уможливають здійснення незаконної трансплантації анатомічних матеріалів людині, коли пацієнти подорожують до держав із слабкими правовими системами, де процедури трансплантації, заборонені в державі їхнього проживання, можуть бути здійснені законно або напівзаконно. Крім цього явище обхідного медичного туризму загострює проблему відсутності ефективних міжнародних механізмів співпраці, які б запобігали використанню слабких правових систем окремих держав для здійснення незаконних трансплантацій.

Утім, зазначене вище стосується окремих дискусійних положень дисертації та у своїй сукупності не впливає на загалом позитивну її оцінку.

Загальний висновок. Здійснений аналіз дозволяє стверджувати, що дисертація на тему «Кримінологічні засади протидії контрабанді трансплантаційних органів та інших анатомічних матеріалів людини», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам наказу «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (зі змінами та доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року)

і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її авторка – Субот Надія Іванівна – заслуговує на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», доктор філософії

Вадим ПІШТА

Підпис Вадима Пішти засвідчую:

начальник юридичного відділу
ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Василь ТИМЧАК